

TARJIMA JARAYONIDA EKVIVALENTLIK TUSHUNCHASI VA
UNING TURLARI

Ashurova Ra'no Muminovna

Samarqand Agroinnivatsiyalar va Tadqiqotlar instituti

"Raqamli texnologiyalar, turizm va gumanitar fanlar" kafedrası assistenti

muminovnarano@gmail.com

+998933481402

Annotatsiya. Ushbu maqolada ekvivalentlik tushunchasi tarjima jarayonidagi asosiy tamoyil sifatida ko'rib chiqiladi va zamonaviy tarjima nazariyasida uning asosiy turlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ekvivalentlik manba va maqsadli matnlar o'rtasidagi mutlaq o'xshashlik sifatida emas, balki lingvistik, madaniy va kommunikativ omillar ta'sirida yuzaga keladigan nisbiy va kontekstga bog'liq hodisa sifatida namoyon bo'lishi yoritilgan. Formal, dinamik, semantik va kommunikativ ekvivalentlikka alohida e'tibor qaratilib, ularning turli matn turlari va tarjima maqsadlaridagi o'rni ta'kidlanadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ekvivalentlikni har tomonlama tushunish tarjimonlarga asosli strategik qarorlar qabul qilish va samarali madaniyatlararo muloqotga erishish imkonini beradi.

Kalit so'lar: ekvivalentlik, tarjima jarayoni, ekvivalentlik turlari, tarjima nazariyasi, madaniyatlararo muloqot

Kirish

Ekvivalentlik uzoq vaqtdan beri tarjimashunoslikda markaziy va eng munozarali tushunchalardan biri sifatida qaralib kelinadi. Fanning dastlabki rivojlanishidan tortib zamonaviy nazariy asoslargacha, olimlar doimiy ravishda tarjima matnining o'z manbasiga "ekvivalent" bo'lishi nimani anglatishini aniqlashga harakat qilishgan. Ekvivalentlik tushunchasi muhim ahamiyatga ega, chunki u tarjimonning asosiy vazifasi - lingvistik, madaniy va kontekstual farqlarni hisobga olgan holda ma'no, vazifa va kommunikativ niyatni bir tildan boshqasiga o'tkazishning asosini tashkil etadi. Natijada, ekvivalentlik statik yoki universal tushuncha emas, balki tarjimaning maqsadi, matn turi va maqsadli auditoriyaga qarab o'zgaradigan dinamik va ko'p qirrali hodisadir.

Tarjima nazariyasiga dastlabki yondashuvlar ko'pincha ekvivalentlikni asl matn va maqsadli matn o'rtasidagi bir xillik shakli sifatida ko'rib chiqdi, bunda asosiy e'tibor so'zlar, iboralar va grammatik tuzilmalar darajasida lingvistik muvofiqlikka qaratildi. Biroq, XX asrning ikkinchi yarmida tarjimashunoslikning kengayishi bilan tadqiqotchilar ekvivalentlikning sof rasmiy tushunchalariga shubha qila boshladilar va ma'no, funksiya va pragmatik ta'sirga urg'u berdilar. Bu o'zgarish tarjima jarayonining turli jihatlarini ajratib ko'rsatadigan rasmiy va dinamik ekvivalentlik, semantik va kommunikativ

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ekvivalentlik, shuningdek, funksional va pragmatik turlar kabi turli xil ekvivalentlik modellarining paydo bo'lishiga olib keldi.

Zamonaviy tarjima nazariyasida ekvivalentlik mutlaq tushunchadan ko'ra ko'proq nisbiy va kontekstga bog'liq tushuncha sifatida qaraladi. Tarjimonlardan nafaqat lingvistik mazmunni qayta ishlab chiqish, balki ijtimoiy me'yorlar, muloqot vaziyatlari va o'quvchilarning kutilmalarini hisobga olgan holda madaniyatlar o'rtasida vositachilik qilish ham talab etiladi. Binobarin, matnning janri, tarjimaning kommunikativ maqsadi, tarjima tili va madaniyatining cheklovlariga qarab ekvivalentlikning turli xillari ustuvor bo'lishi mumkin.

Asosiy qism

Ekvivalentlik tushunchasi tarjimashunoslikda keng ko'lamda o'rganilgan va asosiy nazariy masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ekvivalentlikning dastlabki tizimli yondashuvlaridan biri Yevgeniy Nida tomonidan taklif qilingan bo'lib, u rasmiy ekvivalentlik va dinamik ekvivalentlikni ajratib, maqsadli auditoriyada qat'iy tarkibiy moslikdan ko'ra o'xshash javobga erishish muhimligini ta'kidlagan¹³. Nidaning funksional nuqtayi nazari tarjima nazariyasining keyingi rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi.

Ketford ekvivalentlikka lingvistik nuqtai nazardan yondashib, uni grammatika va leksika kabi lingvistik birliklar va darajalarga asoslangan manba va maqsadli til matnlari o'rtasidagi munosabat sifatida ta'riflagan¹⁴. Uning modeli aniq tarkibiy tuzilmani taqdim etgan bo'lsa-da, madaniy va pragmatik omillarga yetarlicha e'tibor qaratilmagani uchun tanqid qilindi. Nyumark semantik va kommunikativ tarjimini kiritib, tarjimonning ma'no aniqligi va kommunikativ samaradorlikni muvozanatlashtirishdagi rolini ta'kidlab, munozarani yanada rivojlantirdi¹⁵. So'nggi tadqiqotlarda ekvivalentlik mutlaq o'xshashlikdan ko'ra matn turi, vazifasi va madaniy kontekst bilan chambarchas bog'liq bo'lgan nisbiy va kontekstga bog'liq tushuncha sifatida qaraladi¹⁶.

Ekvivalentlik tarjima jarayonida tarjimonning turli lingvistik va kommunikativ darajadagi qarorlarini yo'naltiruvchi asosiy nazariy tamoyil sifatida faoliyat yuritadi. Ekvivalentlik asliyat va tarjima matni o'rtasidagi mutlaq o'xshashlikni ifodalashdan ko'ra, tarjimada ma'no, vazifa va kommunikativ ta'sirning saqlanish darajasini aks ettiradi. Zamonaviy tarjimashunoslik shuni ta'kidlaydiki, ekvivalentlikka tarjimon tomonidan matn, madaniy va pragmatik cheklovlarga javoban amalga oshirilgan strategik tanlovlar orqali erishiladi¹⁷.

Eng ko'p muhokama qilingan turlardan biri - bu rasmiy ekvivalentlik bo'lib, u asl matnning lingvistik shakli va mazmunini saqlashga qaratilgan. Bu tur grammatik tuzilmalar, leksik birliklar va sintaktik qoliplarga ustuvor ahamiyat beradi, shuning uchun

¹³ Nida, E. A. (1964). Tarjima ilmi sari. Leyden: E. J. Brill

¹⁴ Ketford, J.C. (1965). Tarjimaning lingvistik nazariyasi. Oxford: Oxford University Press

¹⁵ Nyumark, P. (1988). Tarjima darsligi. London: Prentice Hall

¹⁶ Baker, M. (2018). Boshqacha aytganda: Tarjima bo'yicha darslik (3-nashr). London: Routledge

¹⁷ Nida, E. A. (1964). Tarjima ilmi sari. Leyden: E. J. Brill

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

u ayniqsa aniqlik va tuzilmaviy muvofiqlik zarur bo'lgan huquqiy, diniy va texnik matnlar uchun dolzarb hisoblanadi¹⁸. Biroq, rasmiy ekvivalentlikka haddan tashqari tayanish, ayniqsa tillar o'rtasidagi tarkibiy farqlar sezilarli bo'lsa, g'ayritabiiy yoki qat'iy maqsadli matnlarga olib kelishi mumkin. Bundan farqli o'laroq, dinamik yoki funksional ekvivalentlik maqsadli auditoriyada boshlang'ich auditoriya boshdan kechirgan javobga o'xshash javobni keltirib chiqarishga qaratilgan. Bunday yondashuv gaplarni qayta tuzishda va iboralarni o'rganilayotgan til va madaniyat me'yorlariga moslashtirishda ko'proq moslashuvchanlik imkonini beradi¹⁹. Funksional ekvivalentlik, ayniqsa, badiiy va kommunikativ matnlarda samarali bo'lib, ularda o'quvchi ta'siri va tushunariligi rasmiy o'xshashlikdan ustun qo'yiladi.

Yana bir ta'sirli farq Nyumarkning semantik va kommunikativ ekvivalentlikni tasniflashidir. Semantik ekvivalentlik asl matnning kontekstual ma'nosini iloji boricha yaqinroq aks ettirishga intiladi, kommunikativ ekvivalentlik esa mo'ljallangan xabarni maqsadli o'quvchiga darhol tushunarli va maqbul tarzda yetkazishga qaratilgan²⁰. Ushbu ikki tomonlama model tarjimonning ma'noga sodiqlikni kommunikativ samaradorlik bilan muvozanatlashtirishdagi rolini ta'kidlaydi. So'nggi nazariy qarashlarda ekvivalentlik matn turi, tarjima maqsadi va madaniy omillar ta'sirida shakllanadigan kontekstga bog'liq va nisbiy tushuncha sifatida qaraladi²¹. Shu nuqtayi nazardan, tarjimonning ustuvorliklari va kommunikativ vaziyatga qarab, bir tarjimada turli xil ekvivalentlik turlari birgalikda mavjud bo'lishi mumkin. Bunday tushunish ekvivalentlik qat'iy natija emas, balki muvaffaqiyatli madaniyatlararo muloqotning ajralmas qismi bo'lgan dinamik jarayon ekanligi haqidagi fikrni mustahkamlaydi.

Xulosa

Ushbu tadqiqotda tarjima jarayonidagi ekvivalentlik tushunchasi va uning zamonaviy tarjima nazariyasidagi asosiy turlari ko'rib chiqildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ekvivalentlikni manba va maqsadli matnlar o'rtasidagi mutlaq o'xshashlik sifatida emas, balki lingvistik, madaniy va kommunikativ omillar ta'siridagi nisbiy va kontekstga bog'liq tamoyil sifatida ko'rib chiqish kerak. Ekvivalentlikning turli xillari - shakliy, dinamik, semantik va kommunikativ - tarjimaning o'ziga xos maqsadlari va matn janrlariga xizmat qiladi, bu esa hech qanday modelni universal ravishda qo'llab bo'lmasligini ko'rsatadi. Shuning uchun ekvivalentlik tarjimonlarga samarali va mazmunli madaniyatlararo muloqotga erishish uchun asosli qarorlar qabul qilishda yordam beradigan strategik ko'rsatma vazifasini bajaradi.

ADABIYOTLAR

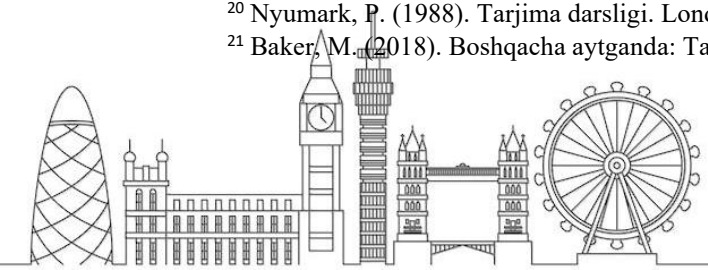
1. Nida, E. A. (1964). Tarjima ilmi sari. Leyden: E. J. Brill.

¹⁸ Ketford, J.C. (1965). Tarjimaning lingvistik nazariyasi. Oxford: Oxford University Press

¹⁹ Nida, E. A. (1964). Tarjima ilmi sari. Leyden: E. J. Brill

²⁰ Nyumark, P. (1988). Tarjima darsligi. London: Prentice Hall

²¹ Baker, M. (2018). Boshqacha aytganda: Tarjima bo'yicha darslik (3-nashr). London: Routledge

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

2. Ketford, J.C. (1965). Tarjimaning lingvistik nazariyasi. Oxford: Oxford University Press.
3. Nyumark, P. (1988). Tarjima darsligi. London: Prentice Hall.
4. Baker, M. (2018). Boshqacha aytganda: Tarjima bo'yicha darslik (3-nashr). London: Routledge.
5. Salomov G'. - 2001. Tarjima nazariyasi asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti.
6. Yo'ldoshev B. (2015). Tarjimashunoslikka kirish. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
7. Qodirov A. (2018 y.) Badiiy tarjimaning nazariy va amaliy masalalari. Toshkent: Akademyon.

